

УДК 351.851(477)

Олена Маковська

ОСВІТНІЙ АУДИТ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Внаслідок змін, що відбуваються в системі освіти, виникла вагома необхідність у запровадженні інструменту державно-громадського механізму управління якістю вищої освіти, у створенні аудиторських агентств і застосуванні процедур для здійснення незалежної оцінки якості вищої освіти або освітнього аудиту, який сприяє вдосконаленню освіти та її подальшому розвитку.

Вагомий внесок у дослідження питання проблем освітнього аудиту зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як В. Кремень, В. Луговий, Дж. Х. Роджесон, Ю. Рубін та інші, які наголошували на необхідності запровадження аудиторських процедур для здійснення незалежної оцінки якості вищої освіти, визначення рейтингу ВНЗ серед освітньої спільноти. Разом із тим зазначимо, що на сьогодні держава використовує лише функції контролю за освітньою діяльністю у вигляді процедур ліцензування, акредитації, але не існує ефективно діючої системи освітнього аудиту, який би забезпечував вимір якості умов, процесів перетворення (розвитку) умов і результатів освітньої діяльності з метою вдосконалення освіти і її подальшого розвитку.

Мета статті полягає у визначенні сутності поняття «освітній аудит», визначенні мети та завдань, об'єктів та вимог до його проведення, що сприятиме отриманню об'єктивної інформації про дійсний стан освіти, а відтак відкриватиме можливості для постійних продуктивних змін, що виявляються в цілях, структурі, змісті, технологіях, процесі та результатах освіти.

Поняття «аудит» (лат. audit – слухати) сформувалося у фінансовій галузі людської діяльності у Великобританії у зв'язку з розвитком підприємництва. Аудит – це «...фінансовий аналіз, бухгалтерський контроль, ревізія фінансово-господарської діяльності підприємств, уста-

нов і організацій, що проводяться незалежними кваліфікованими у цих сферах фахівцями. Головні вимоги до нього – бездоганна чесність, незалежність, професійна підготовка та використання сучасних контрольних-оцінних засобів і процедур» [3].

Дещо інша, осучаснена дефініція цього поняття наводиться у Вікіпедії: «Аудит – це незалежна перевірка з метою висловлення думки про достовірність. Слово «аудит» застосовується у світовій практиці для позначення перевірки. Під «аудитом» розуміють усяку виконувану незалежним експертом перевірку якого-небудь явища чи діяльності – тут розрізняють операційний, технічний, екологічний та інші різновиди аудиту. Окремі види аудиту близькі за значенням до сертифікації» [1].

В англійських джерелах під аудитом розуміють оцінку особи, організації, системи, процесів, підприємства, проекту або продукту. В Україні цей термін найчастіше позначає перевірку в області бухгалтерського обліку, але, внаслідок впливу англійських джерел, термін також застосовується в галузях управління проектами, управління якістю, управління природними ресурсами та збереження енергії тощо.

В історії розвитку аудиту в Україні можна виділити п'ять основних етапів (табл. 1).

Таблиця 1

Історія розвитку аудиту в Україні

Етап	Період	Сутність
I	1987–1992 рр.	Створення перших аудиторських компаній, діяльність яких була під значним контролем держави.
II	1993–1998 рр.	Значне зменшення державного контролю за національною економікою, ліквідація контрольних-ревізійних відділів при міністерствах і відомствах. Прийняття Закону України «Про аудиторську діяльність». Вимога проведення обов'язкового аудиту при поданні фінансової звітності для більшості підприємств.
III	1999–2003 рр.	Скасування обов'язкового проведення аудиту. Прийняття національних нормативів аудиту, що були розроблені відповідно до міжнародних.
IV	2004–2009 рр.	Прийняття в якості національних стандартів Міжнародних стандартів аудиту. Підвищення якості аудиторських послуг, посилення питомої ваги вітчизняних компаній на ринку аудиторських послуг в Україні, зростання обсягу надання супутніх аудиторських послуг.
V	2010 р. і дотепер	Зменшення попиту на аудит, зростання попиту на супутні послуги консультування, аутсорсинг бухгалтерських послуг.

Поняття «освітній аудит» в Швейцарії, Іспанії, Великобританії, Італії, Голландії трактується в термінах інструментального аудиту; Данії, Фінляндії, Норвегії – в термінах аудиту якості; Німеччині – в термінах системної акредитації [7].

В Україні поняття «освітній аудит» в державно-управлінській та освітнянській практиці майже не вживане. Навіть «Енциклопедія освіти» [2] не містить трактування цього поняття у контексті застосування в освітній галузі, тому впевнено можна зробити висновок, що «освітній аудит» – новітнє поняття у вітчизняних (державно-управлінська, педагогічна) наукових галузях. В Україні освітній аудит є складовою частиною системи менеджменту якості (СМЯ) освіти вищого навчального закладу.

Метою освітнього аудиту є вироблення практичних рекомендацій педагогам і керівникам освітньої організації щодо вирішення виявлених проблем, які стримують підвищення якості спільної освітньої діяльності суб'єктів системи освіти або досягнення стабільно високих показників якості освіти.

Завданнями освітнього аудиту є: визначення міри відповідності ресурсів, динаміки процесів їх перетворення і кінцевих результатів спільної діяльності суб'єктів освітньої організації ліцензійним і акредитаційним вимогам, вимогам освітніх програм на основі єдиної системи критеріїв, показників і методик їх виміру, системи оцінки якості освіти; виявлення за допомогою проблемно орієнтованого аналізу суперечностей, проблем і причин неузгодження поточного стану і запланованих результатів якості спільної освітньої діяльності суб'єктів системи освіти; вироблення рекомендацій щодо оперативної корекції умов і процесів освітньої діяльності з метою здобуття вищих результатів, які відповідатимуть цільовим орієнтирам освітньої організації впродовж навчального року і на кожному етапі реалізації освітньої програми [4].

Залежно від предмета освітнього аудиту можна виділити різні його види: аудит умов (усіх або деяких); аудит процесів перетворення умов; аудит підрозділу; аудит освітньої програми; аудит системи оцінки якості освіти; аудит системи менеджменту якості (системний аудит) тощо.

Виходячи з мети, видів і завдань освітнього аудиту, вважаємо, що освітній аудит у сфері вищої освіти доцільно трактувати як процедуру здійснення незалежними акредитованими експертами перевірки й оцінювання (з подальшим декларуванням гарантованої достовірності професійного судження) діяльності вищого навчального закладу в цілому, досягнення заявленого ним рівня якості вищої освіти та її гарантій, освітніх стандартів, відповідно до яких формуються професійні, ділові й особистісні компетенції студентів і забезпечується їхня конкурентоспроможність в освітньому просторі.

Освітній аудит може включати декілька типів перевірки: внутрішній аудит – систематична, така, що регулярно проводиться внутрішніми експертами (аудиторами) проміжна самоперевірка стану умов, динаміки їх розвитку і результатів діяльності освітньої організації впродовж навчального року; зовнішній аудит – експертиза (перевірка) якості освітньої діяльності, яка здійснюється зовнішніми експертами; ініціативний аудит – експертиза якості, яка здійснюється добровільно за замовленням освітньої організації незалежним експертом (аудитором) або групою експертів (аудиторів) на основі укладеного договору в слушний для організації час із використанням заздалегідь обумовлених видів, часу і форм експертизи при дотриманні умов повної конфіденційності отриманих результатів.

Один з елементів внутрішнього освітнього аудиту – створення звіту про проведення аудиту і заповнення модуля збору даних про навчальний заклад. Звіт складається раз на п'ять років, і це пов'язано з тим, що проводиться раз на п'ять років процедурою державної акредитації. Зовнішній освітній аудит здійснюється не самим навчальним закладом, а сторонніми організаціями.

Мусимо визнати, що суб'єктів зовнішнього освітнього аудиту в Україні офіційно не існує, ними мають стати якнайшвидше створені незалежні інституції, що мають право на здійснення відповідних аудиторських процедур. При перевірці якості освітньої діяльності зовнішнім експертом на сьогодні може виступати Державна інспекція навчальних закладів України, оскільки до її функцій входять: здійснення контролю та участь у моніторингу якості підготовки учнів і студентів; аналіз роботи дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, інших суб'єктів надання освітніх послуг щодо дотримання ними нормативно-правових актів у галузі освіти, вимог стандартів вищої освіти, оцінка відповідності їх діяльності вимогам державних стандартів, внесення пропозицій щодо усунення негативних і поширення позитивних тенденцій у розвитку освіти та надання освітніх послуг; вивчення роботи органів управління освітою під час реалізації ними державної політики у сфері освіти, ефективності управління суб'єктами надання освітніх послуг; здійснення методичного керівництва і координація роботи органів управління освітою з питань організації та проведення контрольних заходів і атестації навчальних закладів [6].

Зовнішній аудит при цьому доцільно проводити за такими напрямками: наявність правових підстав для діяльності ВНЗ; формування контингенту студентів ВНЗ; зміст підготовки фахівців, навчально-методичне й інформаційне забезпечення навчального процесу (може проводитися аудит як у цілому по ВНЗ, так і за окремими напрямками та спеціальностями-

ми); організація навчально-виховного процесу; ефективність використання педагогічного та науково-педагогічного потенціалу; забезпечення розвитку й ефективність використання матеріально-технічної бази; організація навчально-виховної роботи; наукова і науково-технічна діяльність і міжнародні зв'язки; господарська діяльність; забезпечення розвитку й ефективність використання об'єктів соціально-побутової сфери; забезпечення практичної підготовки; організація курсового та дипломного проектування; якість підготовки студентів; робота ВНЗ щодо сприяння працевлаштуванню випускників; стан управлінської діяльності у ВНЗ; особливості здійснення підготовки іноземних громадян.

За результатами проведеного освітнього аудиту можна визначити навчальні заклади з незначним, середнім і високим ступенем ризику відповідно до постанови КМУ від 02.03.2010 № 238 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з надання освітніх послуг у системі вищої освіти та визначається періодичність здійснення заходів державного нагляду (контролю)» [5].

До суб'єктів господарювання (ВНЗ) з високим ступенем розвитку відносять суб'єкти (за наявності однієї з таких умов): у яких строк впровадження господарської діяльності з надання освітніх послуг у системі вищої освіти становить менше як три роки; у яких під час здійснення попереднього аудиту виявлено факти порушення вимог законодавства стосовно провадження господарської діяльності з надання освітніх послуг у системі вищої освіти; яким відмовлено в акредитації освітніх програм; які не виконують планові показники діяльності, що містяться у щорічних планах суб'єкта господарювання [5].

Коли суб'єкт господарювання може бути віднесений одночасно до двох або більше ступенів ризику, такий суб'єкт відноситься до більш високого ступеня ризику.

Тобто освітній аудит (як внутрішній, так і зовнішній) націлений на забезпечення гарантій якості у сфері професійної освіти. Однією з головних сторін, поза сумнівом, є споживачі. Держава як платник у сфері бюджетної освіти і як інститут, що проводить політику в сфері професійної освіти і зацікавлений в її успішній реалізації, – це одна зацікавлена сторона. Інша сторона – це працедавець. Хоча працедавець не завжди є платником, але завжди є кінцевим споживачем випускників, і це надає йому право вважатися зацікавленою стороною. Зацікавленою стороною є також і самі освітні установи: працюючи на ринку освітніх послуг, вони зацікавлені в тому, щоб заробляти й утримувати певні позиції, надаючи якісні освітні послуги.

Отже, освітній аудит як нова освітня послуга лише починає формуватися у вітчизняній практиці. Зрозуміло, що система громадської експертної оцінки не повинна замінити або дублювати державний контроль із боку органів управління освітою, а спрямовуватися на додаткову громадську оцінку якості освіти, причому на добровільній основі з боку навчальних закладів.

Запровадження освітнього аудиту дозволяє вищому навчальному закладу: продемонструвати якість освітніх послуг і підготовки фахівців; отримати незалежну оцінку якості освітніх програм і підготовки фахівців; отримати рекомендації щодо вдосконалення освітніх програм; публічно заявити про високий рівень якості підготовки фахівців; підвищити конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг; завоювати і зміцнити свої позиції на міжнародному ринку освітніх послуг.

Посилання:

1. Аудит // Вікіпедія: Вільна енциклопедія. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82#cite_note-7.
2. Енциклопедія освіти / за ред. акад. пед. наук України *В. Г. Кременя*. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
3. *Ефремова, Н. Ф.* Образовательный аудит качества учебного процесса и его результатов / *Н. Ф. Ефремова* // Стандарты и мониторинг в образовании. — 2004. — № 5. — С. 19-22.
4. *Ліпська, В.* Освітній аудит як складова процесу реформування вищої освіти України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/760>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 02.03.2010 № 238 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з надання освітніх послуг у системі вищої освіти та визначається періодичність здійснення заходів державного нагляду (контролю)». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/238-2010-%D0%BF>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 538 «Про затвердження Положення про Державну інспекцію навчальних закладів України». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538-2014-%D0%BF>
7. *Рубин, Ю. В.* Современное образование: качество, стандарт, инструменты : монография / *Ю. В. Рубин*. — 2-е изд. — М. : Маркет ДС, 2009. — 336 с.

References (transliterated and translated):

1. Audit (Audit). // Wikipedia: The free encyclopedia [Electronic resource]. — Mode of access : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%83%D0%B4%D0%B8%D1%82#cite_note-7.
2. Entsyklopediia osvity / za red. akad. ped. nauk Ukrainy *V. H. Kremeniya* (Encyclopedia of Education), Kiev, 2008, 1040 p.
3. *Efremova, N. F.* Obrazovatelnyj audit kachestva uchebnogo protsessa i ego rezul'tatov (Educational audit of the quality of the educational process and its results) // Standards and Monitoring in Education, 2004. Vol. 5. P. 19-22.

4. *Lipska, V.* Osvitnii audyt yak skladova protsesu reformuvannia vyshchoi osvity Ukrainy (Educational audit as part of the process of igher education reforming hin Ukraine). [Electronic resource]. — Mode of access : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/760>.
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02.03.2010 № 238 «Pro zatverdzhennia kryteriiv, za yakymy otsiniuietsia stupin ryzyku vid provadzhennia hospodarskoi diialnosti z nadannia osvitnikh posluh u systemi vyshchoi osvity ta vyznachaietsia periodychnist zdiisnennia zakhodiv derzhavnoho nahliadu (kontroliu)» (Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from 02.03.2010 № 238 «On approval of the criteria for assessing the risks from business activities to provide educational services in higher education and determining of State Supervision (Control)») [Electronic resource]. — Mode of access : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/238-2010-%D0%BF>
6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 16.10.2014 № 538 «Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Derzhavnu inspektsiiu navchalnykh zakladiv Ukrainy» (Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from 16.10.2014 № 538 «On approval of the State inspection of educational institutions of Ukraine»). [Electronic resource]. — Mode of access : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/538-2014-%D0%BF>
7. *Rubin, Yu. V.* Sovremennoe obrazovanie: kachestvo, standarty, instrumenty: monografiya (Modern education: quality, standards, tools : monograph). Moscow, 2009, 336 p.

Стаття надійшла до редакції 11.05.2015

Е. Маковская

Образовательный аудит: теоретико-методологический аспект

В процессе проведения исследования проанализированы основные этапы становления аудита в Украине, раскрыта экономическая сущность, цели, задачи и основные виды образовательного аудита. Определено, что образовательный аудит в сфере высшего образования целесообразно рассматривать как процедуру осуществления независимыми аккредитованными экспертами проверки и оценки деятельности высшего учебного заведения в целом, достижения заявленного им уровня качества высшего образования и его гарантий, образовательных стандартов, согласно которым формируются профессиональные, деловые и личностные компетенции студентов и обеспечивается их конкурентоспособность в образовательном пространстве. Определены типы проведения образовательного аудита, субъекты внутреннего и внешнего аудита. Обосновано, что при проверке качества образовательной деятельности, внешним экспертом может выступать Государственная инспекция учебных заведений Украины. Образовательный аудит при этом предложено вести по следующим направлениям: наличие правовых оснований для деятельности вуза; формирование контингента студентов; содержание подготовки специалистов, учебно-методическое и информационное обеспечение учебного процесса; организация учебно-воспитательного процесса; эффективность использования педагогического и научно-пе-

дагогического потенциала; обеспечение развития и эффективность использования материально-технической базы; научная и научно-техническая деятельность и международные связи; хозяйственная деятельность; обеспечение практической подготовки специалистов; качество подготовки студентов; состояние управленческой деятельности в вузе; осуществление подготовки иностранных граждан.

Ключевые слова: аудит, образовательный аудит, внутренний аудит, внешний аудит, инициативный аудит.

O. Makovska

Educational Audit: Theoretical and Methodological Aspects

In the course of the study the author analyzes the main stages of the audit in Ukraine, reveals the economic essence, goals, objectives and the main types of educational audit. It was determined that the educational audit in the field of higher education should be interpreted as a procedure of verification and evaluation of the higher education institution conducted by independent accredited experts, if the institution achieved the declared level of quality of higher education and its guarantee and of educational standards under which professional, business and personal competencies of students are formed and their competitiveness is provided in the educational space. The types of educational audit realization, performers of internal and external audit are determined. It is proved that while checking the quality of the educational activities, the State inspection of educational institutions of Ukraine can come forward as an external expert. The author offers to conduct an educational audit after such directions: the existence of legal grounds for the activities of higher education institutions; the formation of students' contingent; the contents of specialists' training, studying, methodological and informative support of the educational process; educational process organization; the efficiency of the using pedagogical and scientifically-pedagogical potential; providing the development and efficient use of material and technical base; researching and scientific and technical activity and international relations; economic activity; provision of specialists' practical training; the quality of students training; the state of management activities in higher education institutions; the implementation of foreign citizens' training.

Key words: audit, educational audit, internal audit, external audit, initiative audit.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Г. П. Васянович